
IMPACTUL TRANZIȚIEI DIN AGRICULTURĂ ASUPRA MODULUI DE VIAȚĂ ȘI DE PERCEPȚIE A REALITĂȚILOR SOCIALE DE CĂTRE LOCUTORII DIN MEDIUL RURAL (rezultatele unei cercetări realizate în raionul Anenii Noi)

Octavian Zelinski

O examinare multilaterală și obiectivă a modului și nivelului de viață al locuitorilor din mediul rural de până la 1991 denotă că situația social-economică a locuitorilor din mediul rural din perioadă anterioară tranziției era mai puțin pozitivă decât se crede de obicei. Factori precum cozile și distribuția controlată, cu rația, a bunurilor, diferențele regionale în livrarea bunurilor de consum aveau un efect de inegalitate evidentă asupra distribuirii sărăciei în mediile urban și rural, asupra bunăstării familiilor și, respectiv, modului și nivelului de viață al populației de la sate. Cu toate acestea, inegalitatea și stratificarea socială erau puțin pronunțate, iar procentul sărăciei rurale din perioadă anterioară tranziției era destul de mic, în comparație cu situația care a început să se formeze la mijlocul și sfârșitul anilor '90. În plus, sistemul social-economic și politic sovietic închis a favorizat păstrarea mentalității conservatoare, tradițional specifice populației rurale din țara noastră, păstrând, pe de o parte, vii noțiunile de „sat”, „familie”, „mod tradițional de viață” și creând, pe de altă parte, o puternică legătură între populația rurală și statul care era, în același timp, unicul angajator al numeroasei populații rurale, dar și unicul mecanism de distribuție a veniturilor și de protecție socială a lor. În Republica Moldova, inegalitatea în venituri și sărăcia au început să crească spre sfârșitul anilor '80 - începutul anilor '90, exact înainte de lansarea oficială a tranziției. Extinderea diferențelor și inegalităților sociale, în următorul deceniu, este indiscutabilă, deși nivelul și tendințele ei pentru anii de după căderea URSS pot fi estimate doar aproximativ, prin metode indirecte, din cauza inexistenței unui studiu aprofundat al structurii veniturilor, cheltuielilor și aprovizionării cu mărfuri de larg consum a gospodăriilor casnice¹. În pofida deteriorării grave a condițiilor de viață, în anii 1992-1996, sărăcia și

inegalitățile sociale au fost recunoscute de politicieni ca fenomen caracteristic societății – implicit și cu precădere mediului rural – abia în anul 1997, când au fost prezentate primele cercetări asupra gospodăriilor casnice.

În anii 1991-1996, țara a fost devastată de o gravă criză economică, colapsul a provocat majorarea masivă a prețurilor de consum, conflictul intern din 1992, inundațiile din 1992 și 1994, precum și lipsa unor politici economice strategice, au avut un efect negativ major asupra agriculturii și sectorului de prelucrare a produselor alimentare, fapt ce a atras după sine creșterea substanțială a ratei șomajului la sate. Această perioadă a fost caracterizată prin declinul brusc și prelungit al PIB-ului – inclusiv *per capita* – creșterea remarcabilă a inegalității veniturilor. Deși nu există informații exacte disponibile, se poate estima cu titlu de probă că în urma colapsului economic, hiperinflației și creșterii severe a inegalității, rata sărăciei per capita s-a majorat în această perioadă, până la 65-70% din totalul populației țării în anul 1995 și chiar mai mult, conform unui studiu al Biroului PNUD pentru politici de dezvoltare (Republica Moldova 2005, 95). Colapsul catastrofal al sectorului de producție este responsabil în cea mai mare parte pentru creșterea sărăciei în anii '90 și perioada contemporană. Pe parcursul acestei perioade, totuși, sărăcia s-a extins și din cauza înrăutățirii remarcabile a distribuirii veniturilor, a dispariției sistemului de distribuție mai mult sau mai puțin echilibrată a veniturilor, specific perioadei sovietice. Paralel, începând cu anul 1993, începe procesul masiv de privatizare în agricultură, realizat în etape: reorganizarea gospodăriilor agricole colective în societăți pe acțiuni, divizarea patrimoniului lor în cote-părți valorice, repartizarea absolut inechitabilă și economiceste ineficientă a lor locuitorilor din mediul rural – foștilor angajați ai respectivelor unități agricole, repartizarea lentă a cotelor-părți de teren echivalent. Aceste procese au fost desfășurate sub controlul

¹ Studiu efectuat anual de către Biroul Național de Statistică, relevând tendințele în domeniul nivelului de viață al locuitorilor țării.

administrativ-birocratic al fostelor elite sătești, care au „vegheat” asupra tergiversării la maxim a procesului de repartizare a patrimoniului, dar și a repartizării cât mai inechitabile a bunurilor și averii gospodăriilor, fapt ce a favorizat accentuarea diferențelor sociale la sate. Astfel, atât în orașe, cât și în sate, deopotrivă cu intelectualitatea sătească și țărănimea, se consolidează pătura socială a burgheziei, reprezentată atât de reprezentanții fostelor elite de partid și administrative² din epoca sovietică, cât și, într-o oarecare măsură, de „noi îmbogățiți”. Concomitent, se constituie și se consolidează pătura socială a sărăcimii rurale, reprezentată de pensionari, șomerii rezultați în urma procesului de lichidare a gospodăriilor agricole, persoanele care, dintr-un motiv sau altul, nu aveau posibilitatea să practice agricultura în condițiile date. Începând cu anul 1997, odată cu implementarea Programului Național „Pământ”, locuitorii din sate devin, rapid și masiv, timp de câțiva ani, „fermieri liberi” și „proprietari” ai cotelor-părți ale terenurilor anterior aparținând gospodăriilor colective. Astfel, majoritatea populației țării – locuitorii mediului rural – altădată dependenți de relațiile de producție specifice satului sovietic, au devenit brusc fermieri independenți, ei înșiși producători și comercianți ai bunurilor agricole. Procesul de parcelare excesivă a exploatărilor agricole anterior consolidate – suprafața medie a unei cote-părți de teren constituind cca 1,4 ha³ – lipsa tehnicii agricole, imposibilitatea investirii de mijloace financiare în agricultură, lipsa unui interes real pentru această ramură din partea statului – nu au permis dezvoltarea unei agriculturi moderne la sat și, drept rezultat, a condus la sărăcirea populației rurale, la dispariția interesului pentru agricultură, la stabilirea unor plăți de arendă abuzive, ridicol de mici în favoarea țăranilor, de către directorii întreprinderilor agricole mari, iar ulterior – la prăbușirea prețurilor la terenuri⁴ și, ulterior, la reorientarea țăranilor proprietari spre alte activități economice⁵.

Transformările social-economice din sate, rezultate în urma reformelor din agricultură, au afectat într-o măsură importantă nivelul de viață

– veniturile, structura bugetelor familiilor – dar și modul de viață, relațiile sociale la sate, mentalul colectiv al populației rurale – percepția de sine, relațiile de familie, relațiile interpersonale, raporturile profesionale etc. Ca rezultat, relațiile interpersonale, profesionale, de familie, raporturile populației rurale cu mediul politic au suferit transformări, al căror conținut poate fi relevat pe calea urmării sociologice a proceselor.

Considerând că, pe lângă efectele economice obiective, indiscutabile, ale tranziției în agricultură asupra nivelului de dezvoltare social-economică a satelor, modului și nivelului de viață al populației rurale, trebuie de menționat că o importanță majoră, dar și un caracter istoric indiscutabil o au și urmările subiective, personale, ale procesului de reformă pentru fiecare locuitor de la sate, percepția individuală a impactului acestor transformări. Astfel, în vederea elucidării impactului reformelor din agricultură din anii ‘90 asupra modului de viață și de gândire al locuitorilor din mediul rural, am realizat o cercetare-interviu de teren la acest subiect. Cercetarea-interviu s-a desfășurat în raionul Anenii Noi, în lunile noiembrie-decembrie 2008, în 22 de localități (21 localități rurale și una urbană). Participanți: 108 de respondenți, reprezentând diferite medii de vârstă⁶ și categorii socio-profesionale. În calitate de unitate de observare servește fiecare persoană în parte, interviuată prin metoda autoînregistrării⁷. Astfel, a fost posibilă chestionarea unui număr destul de mare de respondenți.

Practicile metodice utilizate de noi la pregătirea și desfășurarea anchetei au fost:

– Căutarea unui bun informator și construirea chestionării în funcție de poziționarea sa față de obiectul cercetării. În acest context, am acordat prioritate persoanelor având un nivel înalt sau foarte înalt de studii – respectiv, gândire abstractă – care au putut să ne furnizeze informații corecte, conștientizate și coerente

² Președinții de colhozuri, sovhozuri, directorii de ferme etc.

³ Conform datelor Biroului Național de Statistică.

⁴ Odată cu intrarea în vigoare a prevederilor legale privind dreptul de a vinde și cumpăra terenurile agricole – 1 ianuarie 2001.

⁵ Ne referim, în primul rând, la plecarea în masă peste hotare, în căutarea unui loc de muncă.

⁶ În proporție de cca 95 la sută – persoane cu vârste ce depășesc 35 de ani, vârstă ce le permite aprecierea comparativă a nivelului de viață și a modului de gândire până, respectiv, după 1991 – în evoluție dinamică.

⁷ Răspunsurile sunt extrase din chestionarele pe suport hârtie, completate de respondenții înșiși. Metoda dată de intervievare este utilizată, alături de interviurile prin metodele „față în față” și „proxy” interviul (răspunsul la întrebări este oferit telefonic) de Biroul Național de Statistică, când este necesară interviuarea unui număr mare de respondenți. Metoda în cauză – interviul prin autoînregistrare – poate fi utilizată pentru elucidarea unor aspecte importante ale istoriei imediate.

referitoare la obiectul cercetării. De asemenea, pornind de la ipoteza de lucru conform căreia tranziția a produs unele schimbări în relațiile sociale în mediul rural, în modul de viață, de gândire, de interacțiune între oameni, persoanele chestionate au fost rugate să-și formuleze pozițiile și atitudinile față de o întrebare sau alta în dependență și strânsă legătură cu procesele de reformare a economiei și agriculturii și nu abstract.

- Abordarea unei atitudini, a unui mediu ce l-ar îndemna pe interlocutor la sinceritate. Astfel, anchetarea s-a desfășurat cu susținerea asistenților sociali ai primăriilor în cauză, ei (asistenții sociali - n.p.) fiind anume acele persoane care, cunoscând și soluționând zi de zi problemele cu care se confruntă populația de la sate, constituie acel „catalizator” în generarea unei discuții sincere și dezinvolve (Descamps 2001, 336-337).

Întrebările au fost formulate astfel încât răspunsurile să fie cât mai simplu de oferit⁸, dar și să corespundă de o manieră cât mai precisă sarcinii formulate la demararea anchetei. Ele au cuprins atât domenii de interes social general, probleme ale comunității, cât și domenii personale, ce țin de relațiile de familie, de atitudinea respondenților față de realitățile sociale ale satelor.

Întrebările-cadru au constituit primul compartiment al anchetei-interviu. Ele au avut menirea de a stabili datele generale privind respondenții: sexul, vârsta, starea civilă, studiile, profesia și perioada de timp în care interviuatul a activat în localitatea în care se află cu traiul.

Întrebări-cadru de natură socială generală:

Conform structurii pe sexe, femeile constituie 92 de respondenți, iar bărbații – 16. Vârsta respondenților: 18-35 ani – 4 persoane, 35 de ani – vârsta de pensionare – 88 persoane, pensionari⁹ – 16 persoane.

Stare civilă: căsătoriți – 104 de persoane, necăsătoriți/divorțați – 2 interviuați, nu s-au pronunțat – 4 persoane.

Copii: 0 – 5 persoane, 1 copil – 6 persoane, 2 copii – 63 de persoane, 3 copii – 17 persoane, 4 și mai mulți copii – 4 persoane, nedeclarat – 13 persoane.

⁸ Fiind chiar propuse variante de răspuns.

⁹ Femei – 59 de ani, bărbați – 62 de ani. Inclusiv persoanele care, atingând vârsta de pensie, continuă să lucreze.

Întrebări-cadru de natură profesională:

Studii: medii incomplete (8/9 clase) – 6 persoane, medii (10/11 clase) – 8 persoane, profesionale – 12 persoane, medii speciale (colegiu) – 41 persoane, superioare – 35 persoane, nu s-au pronunțat – 6 persoane.

Ca structură profesională, 16 dintre respondenți sunt pensionari, 1 – șomer, 2 – practică activități individuale¹⁰, 63 sunt angajați ai sectorului public¹¹, alte profesii¹² constituie 16 persoane, nedeclarați – 9, fără profesie – 1.

În selectarea interviuaților, am optat, alături de criteriile studiilor și vârstei, pentru respondenții ce au în spate un număr cât mai mare de ani lucrați în agricultură sau în sat. Cauza este aceeași ca și în cazul criteriului de vârstă – posibilitatea aprecierii în evoluție dinamică a realităților și mutațiilor sociale produse în răstimpul propus în profil teritorial – localitatea unde activează. Astfel, 7 persoane au 1-5 ani lucrați în sat, alte 6 persoane – 5-10 ani. Un număr de 21 persoane au de la 10 la 20 de ani, 63 de persoane au o vechime în muncă mai mare de 20 de ani, nu au declarat durata de activitate în sat 10 persoane.

Odată analizate rezultatele generale ale chestionării-cadru, vom purcede la relevarea rezultatelor propriu-zise ale interviului:

La aprecierea impactului reformelor din anii '90 asupra modului de viață și a mentalității locuitorilor interviuați am optat pentru separarea în două categorii a întrebărilor, de natură a elucida problema în cauză, în întrebări:

- *generale* (referitoare la impactul reformelor și procesului de tranziție asupra satului, societății, mediului profesional – în viziunea interviuaților);
- *personale* (de natură a stabili impactul reformelor sociale asupra relațiilor de familie, raporturilor interumane etc. – din nou la discreția chestionaților).

Iată care sunt rezultatele anchetei pentru întrebările generale:

1. Cum credeți, lichidarea colhozurilor, sovhozurilor și împărțirea pământului țăranilor au fost:

- evenimente pozitive – 16 persoane (inclusiv pensionari – 3, celelalte categorii socio-profesionale – 13);

¹⁰ În domeniul agriculturii.

¹¹ Inclusiv pedagogi, medici.

¹² Inclusiv muncitorești.

- evenimente negative - 74 (inclusiv pensionari – 10, celelalte categorii socio-profesionale – 64);
- nu s-a schimbat mare lucru, toate au rămas pe vechi – 18 (inclusiv pensionari – 3, celelalte categorii socio-profesionale – 15).

Analizând datele obținute la acest capitol, am constatat că așteptările noastre referitor la aprecierea – pozitivă sau negativă – a caracterului acestei componente principale a reformelor nu s-au adevărit. Astfel, contra așteptărilor, 68,5% dintre respondenți au apreciat negativ fenomenul dat, această cifră fiind mult mai mică în cazul pensionarilor – doar 62,5% – și mult mai mare în cazul persoanelor ce nu au atins vârsta de pensionare – 69,6%.

2. Care sunt urmările lichidării colhozurilor, sovhozurilor și împărțirii pământului țăranilor:

- dezvoltarea satului și îmbogățirea sătenilor – 9 persoane (inclusiv pensionari – 1, celelalte categorii socio-profesionale – 8);
- sărăcirea satului și oamenilor, îmbogățirea câtorva persoane mai cu inițiativă – 82 persoane (inclusiv pensionari – 12, celelalte categorii socio-profesionale – 70);
- nu s-a schimbat mare lucru, toate au rămas pe vechi, cine știe să se descurce – se descurcă și acum – 17 persoane (inclusiv pensionari – 3, celelalte categorii socio-profesionale – 14).

3. În ultimii 20 de ani, satul în care trăiți:

- a devenit mai frumos, mai amenajat – 31 persoane (inclusiv pensionari – 7, celelalte categorii socio-profesionale – 24);
- e mai murdar, mai nearanjat, nimeni nu are grijă de clădiri, drumuri – 38 persoane (inclusiv pensionari – 6, celelalte categorii socio-profesionale – 32);
- nu s-a schimbat mare lucru, toate au rămas pe vechi – 39 persoane (inclusiv pensionari – 3, celelalte categorii socio-profesionale – 31).

4. Cum s-au schimbat în ultimii 20 de ani, relațiile între generații (bătrâni-tineri, părinți-copii):

- s-au schimbat în bine, oamenii se respectă între ei – 6 persoane (inclusiv pensionari – 1, celelalte categorii socio-profesionale – 5);
- s-au schimbat în rău, tinerii nu sunt respectuoși, copiii nu-și stimează părinții – 65 persoane (inclusiv pensionari – 9, celelalte categorii socio-profesionale – 56);

- nu s-au schimbat foarte tare – 37 persoane (inclusiv pensionari – 6, celelalte categorii socio-profesionale – 31).

5. Cum s-a schimbat în ultimii 20 de ani, atitudinea oamenilor față de muncă:

- s-a schimbat în bine, oamenii respectă munca ca înainte – 16 persoane (inclusiv pensionari – 1, celelalte categorii socio-profesionale – 13);
- s-a schimbat în rău, nimeni nu mai stimează munca în ultimul timp – 69 persoane (inclusiv pensionari – 12, celelalte categorii socio-profesionale – 57);
- nu s-a schimbat foarte tare – 23 persoane (inclusiv pensionari – 3, celelalte categorii socio-profesionale – 20).

Întrebările de natură *particulară* au avut drept scop elucidarea impactului transformărilor social-economice din sate asupra relațiilor de familie, relațiilor interpersonale, veniturilor familiale etc. – pentru fiecare interviuat.

În ultimii 20 de ani (din 1990 și până în prezent), cum s-a schimbat viața dumneavoastră?

1. Câștigurile și nivelul de viață (luați în calcul: salariul, alte venituri, locuința, alimentația, îmbrăcămintea etc.):

- au crescut – 15 persoane (inclusiv pensionari – 1, celelalte categorii socio-profesionale – 14);
- au scăzut – 49 persoane (inclusiv pensionari – 8, celelalte categorii socio-profesionale – 41);
- au rămas cam aceleași – 30 persoane (inclusiv pensionari – 3, celelalte categorii socio-profesionale – 27).

2. Profesia pe care o aveți¹³:

- îmi place la fel de mult ca în tinerețe – 25 persoane;
- lucrez și eu ca să pot trăi – 28 persoane;
- aș pleca peste hotare, profesia mea nu-mi permite să trăiesc – 21 persoane;
- nu s-au pronunțat – 8 persoane.

3. Relațiile în familie (cu soțul-soția, copiii):

- au devenit mai sincere, mai apropiate – 16 persoane;

¹³ Întrebare doar pentru cei care lucrează.

- au devenit mai reci, așa-i viața acum, mulți din membrii familiei sunt plecați peste hotare – 35 persoane;
- au rămas cam aceleași – 39 persoane;
- nu s-au pronunțat – 4 persoane.

4. Relațiile cu rudele, prietenii, vecinii, consătenii:

- au devenit mai sincere, mai apropiate – 11 persoane;
- au devenit mai reci, bazate pe bani, pe invidie – 49 persoane;
- au rămas cam aceleași – 33 persoane;
- nu s-au pronunțat – 1 persoană.

5. Relațiile cu puterea locală din sat:

- suntem înțeleși și ajutați de primar, administrația locală – 51 persoane;
- relațiile s-au înrăutățit, se bazează pe corupție, era mai bine cândva – 10 persoane;
- au rămas cam aceleași – 31 persoane;
- nu s-au pronunțat – 2 persoane.

6. Cum s-a schimbat atitudinea Dvs. față de politică în ultimii ani¹⁴:

- e mai bine acum, sunt multe partide, poți alege – 9 persoane (inclusiv pensionari – 0, celelalte categorii socio-profesionale – 9);
- e mai rău, partidele și politicienii spun minciuni, nu mai ai încredere în nimeni, nimeni nu poartă răspundere – 80 persoane (inclusiv pensionari – 12, celelalte categorii socio-profesionale – 68);
- nu s-au pronunțat – 5 persoane (inclusiv pensionari – 0, celelalte categorii socio-profesionale – 5).

7. În ultimii ani, timpul meu liber față de perioada sovietică este:

- am mai mult timp liber – 7 persoane;
- am mai puțin timp liber – 62 persoane;
- nu văd vreo schimbare – 24 persoane;
- nu s-au pronunțat – 1 persoană.

Bibliografie

Republica Moldova 2005: Republica Moldova: politici de creștere economică, creare a locurilor de muncă și reducerea sărăciei (Chișinău 2005).

Descamps 2001: Fl. Descamps, *L'historien, l'archiviste et le magnétophone. De la constitution de la source orale à son exploitation* (Paris 2001).

L'impact de la transition dans l'agriculture sur la façon de vie et la perception des réalités sociales par la population rurale (les résultats d'une recherche effectuée dans le district Anenii Noi)

Résumé

Un examen complet et objectif de la manière et le niveau de vie des résidents des régions rurales de Moldova jusqu'en 1991 montre que la situation sociale et économique des populations rurales dans la période qui a précédé la transition a été moins positive qu'on le pense habituellement. Cependant, l'inégalité et la stratification sociale a été moins prononcée, et le pourcentage de la pauvreté rurale dans la période antérieure à la transition a été plutôt faible en comparaison avec la situation qui a commencé à se former dans le milieu et la fin des années 90. En outre le système socio-économique et politique soviétique fermé qui a favorisé le maintien de la mentalité conservatrice, spécifiques de la population rurale traditionnelle dans notre pays, de préserver, d'une part, vivre les concepts de «village», «famille», «la vie traditionnelle» et créer, d'autre part, un lien solide entre la population rurale et l'Etat qui était à ce moment là dans le même temps, le seul employeur de son importante population rurale, et le seul mécanisme de répartition des revenus et la protection sociale pour eux. Considérant que, outre l'effet objectif, économique, incontestable, de la transition dans l'agriculture sur le niveau de développement socio-économique des villages, et comment le niveau de vie des populations rurales, le processus de réforme a eu une importance majeure, incontestable appartient aux conséquences subjectives, personnelles, pour chaque habitant des villages, pour la perception individuelle de l'impact de ces changements. Ainsi, pour élucider l'impact des réformes dans l'agriculture en 90 ans sur la façon dont la vie et la pensée des gens des régions rurales, nous avons effectué un sondage-recherche par entretien sur le terrain à ce sujet. L'entrevue a été tenue dans le district Anenii Noi au cours de Novembre-Décembre 2008, dans 22 localités (1 urbaine et 21 localités rurales). Par-

¹Față de perioada sovietică.

ticipants: 108 répondants (dont 95 pourcents représentent les personnes de 35 ans et plus, ayant, par conséquent, la possibilité de faire une comparaison pertinente entre le période d'avant et d'après 1991), représentant différents groupes d'âge et catégories socio-professionnelles. En tant qu'unité d'observation sert chaque personne interrogée par la méthode de l'autoenregistrement.

**Влияние переходного периода в сельском хозяйстве на жизнь
и восприятие социальной реальности сельских жителей
(результаты исследования, проведенного в районе Анений Ной)**

Резюме

Всеобъемлющее и объективное изучение уровня жизни жителей сельской местности до 1991-го года доказывает, что социально-экономическое положение сельских жителей в допереходный период было менее позитивной, чем это обычно считается. Тем не менее, неравенство и социальное расслоение были менее выраженными, и процент бедности в сельских районах в период, предшествующий переходному периоду, был довольно мал по сравнению с ситуацией, которая начала формироваться в середине и конце 90-х. Кроме того, закрытая социально-экономическая и политическая система Советского Союза благоприятствовала поддержанию консервативного мышления, традиционного для сельского населения нашей республики, сохранению, с одной стороны, таких понятий, как «село», «семья», «традиционный уклад» и создание, с другой стороны, сильной связи между сельским населением и государством, которое было, одновременно, единственным работодателем для сельского населения, и единственным механизмом распределения доходов и социальной защиты. Учитывая, что, помимо экономических, объективных, последствий переходного периода для сельского хозяйства и социально-экономического уровня развития села, бесспорны и исторические и субъективные последствия процесса в жизни каждого сельского жителя, в плоскости индивидуального восприятия данных перемен. Таким образом, для выяснения влияния реформ 90-х годов на жизнь и мышление сельского населения, мы провели специальное социологическое исследования. Исследования провели в районе Анений Ной, в ноябре-декабре 2008-го года, в 22 населенных пунктах (1 город и 21 сел). Участники: 108 респондентов (95% которых – люди старше 35-ти лет, что позволяет им объективно оценивать период до и после 1991-го года), представляющих различные возрастные и социально-профессиональные категории, опрошенные методом самозаписывания ответов.

30.11.2009

Octavian Zelinski, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: octavian.zelinski@gmail.com